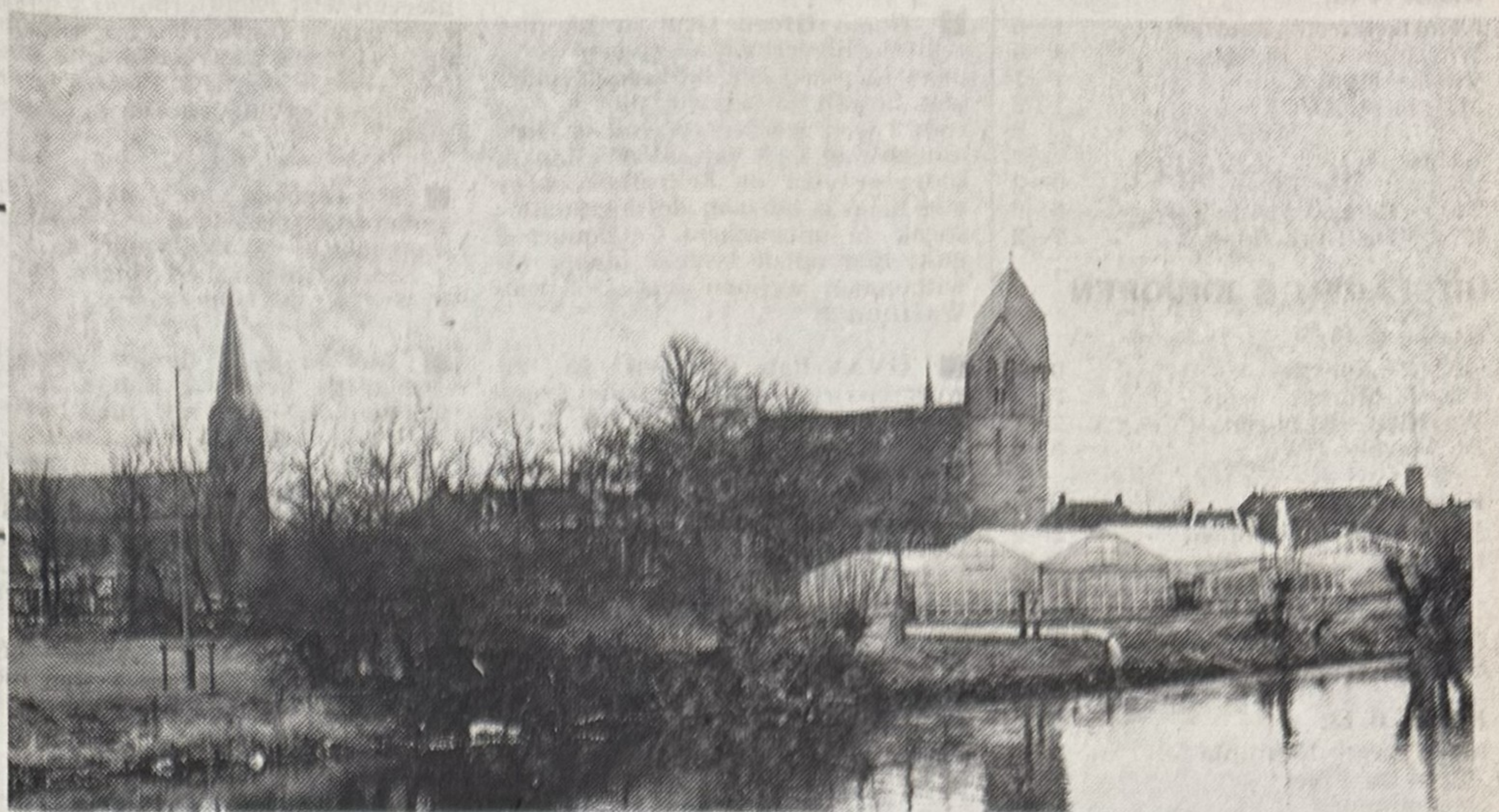

26

Tekst: J. RITTERSMA
Foto's: P. WERNEKINCK

Bedum en de historie. Op de voorgrond de driebeukige turfstenen kruiskerk. Door de vele verbouwingen en verbeteringen is de kerk bijna onherkenbaar geworden.

Bedum en de scheve toren

Veel mensen reizen naar Italië om daar onder meer de scheve toren van Pisa te bewonderen. Om een scheve toren te zien, nog schever dan de toren van Pisa, behoeven wij als Groningers echter niet zo ver te reizen. We kunnen dichter bij huis blijven, namelijk te Bedum. Hier staat de bekende scheve romaanse toren van de ned. herv. kerk. Stoer rijst deze zware markante toren boven de huizen uit. Hiermee zijn we gekomen in één der florissantste dorpen van Noord-Groningen. De "Stadjes" hebben Bedum ontdekt als forensenplaats, 'n plaats die bekend is om de grote zuivelfabriek. We zijn echter voornamelijk met u naar Bedum gegaan om iets te vertellen van kerk en geschiedenis. Allereerst iets over de naam. Volgens De Vries kan de naam verklaard worden uit Bedahēm, een plaats genoemd naar de mansnaam Beda. Later is dit samengetrokken tot Beem via Bedum. Behalve deze naamsverklaring is er nog de veronderstelling, dat Bedum vroeger een bedevaartsplaats was wegens de dood van de H. Walfridus. Vandaar de naam Bedenheim.

De geschiedenis van dit dorp grijpt zeer ver in het verleden terug. Bedum werd volgens overlevering ingedijkt door de H. Walfridus (gest. in 910). Het door hem ingedijkt land heette Innersdijk en omvatte ongeveer het grondgebied van de huidige gemeente Bedum. In de Aardrijkskundige en Geschiedkundige Beschrijving der Provincie Groningen, van Kremer, staat het volgende hierover beschreven:

aan Noordwolde, Zuidwolde, Beijum en Beem den naam van Innersdijk of binnendijks".

Gemeentewapen

De geschiedenis van Bedum komt o.m. ook tot uitdrukking in het gemeentewapen. Hierop staan afgebeeld een kruis en een spade met daarvoor in het midden een wets-tafel. Het kruis duidt op de prediking van het evangelie, zoals dit vroeger door de prediker Walfridus o.a. in deze streek heeft plaatsgevonden. De wetstafel duidt op de rechtshandhaving en de spade op de behartiging van de materiële belangen, zoals die b.v. tot uitdrukking komt in de aanleg van dijken, o.a. de Wolddijk.

Wanneer we ons verdiepen in de geschiedenis van Bedum, dan komen we een zeer merkwaardig verhaal tegen. Het staat o.a. opgetekend in de Groningse Volksalmanak van het jaar 1903.

Het verhaal heet: "Het wonder van Bedum", en luidt als volgt:

"In de week voor Pinkster 1214 hield magister Olivier te Bedum één van zijn statien, omgeven door een aantal abten, vele religieuzen en duizenden mannen en vrouwen. Daar zag men aan de lucht drie kruisen: het noordelijke en zuidelijke wit van kleur en ledig daar tusschen een derde waarvan een menselijke ge-

daante hing met de uitgestrekte armen omhoog gestrekt, doornageld handen en voeten en een gebogen hoofd." (Olivier was de beroemde kruisprediker).

Roodeschool

Vroeger was Bedum ook bekend door de zgn. Roodeschool. Deze school was daar gesticht door de Abdy van Aduard. Het was een Middeleeuwse kloosterschool voor aanstaande kloosterlingen. Later was het een voorwerk of uthof; er behoorden 800 grazen land bij. In het jaar 1658 werden de oude gebouwen bij afbraak verkocht; de laatste pas in 1785. De aanstaande kloosterlingen werden hier door bekende meesters onderwezen in de wijsbegeerte en in de godgeleerdheid.

De scheve toren

Vroeger moet in de omgeving van Bedum veel bos zijn geweest. In de zg. "Charta Werdensis" wordt gewag gemaakt van een plaats met de naam Bedderawalda, of het Bedumer woud. Op oude kaarten staat ook inderdaad enig bos getekend in deze streek. Trouwens, in de namen van de in de nabijheid van Bedum gelegen plaatsen Noord- en Zuidwolde leeft dit nog steeds voort. Immers, de uitgang "-wold" duidt op woud of bos.

In 't begin van dit schrijven noemden we reeds de zware scheve toren, het wordt nu tijd om eens een bezoek te brengen aan de oude kerk te Bedum.

Kruiskerk

Het is een driebeukige turfstenen kruiskerk. De oorspronkelijke vorm is in de loop der tijden door vele verbouwingen en verbeteringen, onherkenbaar geworden. De kerk kreeg in 1844 een gotische zuiderzijdebeuk. De turfstenen noordmuur van het schip bevat o.a. een opmerkelijk klein bovenvenstertje, dat later werd verhoogd door een laag banstenen gebaar. De nog vrij volledige noordarm is onder één dak gebracht met de in aanleg vermoedelijk oudere, verhaspelde lage noorderschipbeuk, die tot kosterswoning en kerkeraadskamer is ingericht. De toren vormde eertijds de bekroning van het westwerk (zie Bierum).

Tot behoud van deze bekende romaanse "scheve" toren heb-

ben in 1943—1958 uitgebreide consolideringsmaatregelen plaatsgevonden, die de sterk voortgaande verzakking vrijwel tot staan hebben gebracht. De spits van de toren is ook in die tijd aangebracht, de toren werd nl. voordien afgedekt door een plat nooddak. De voormalige spits is in 1911 door brand verwoest.

Voor de reformatie moet een zeer hoog koor met omgang aanwezig zijn geweest, mede te oordelen naar de afbeelding op de avondmaalschotel van 1699, waaruit ten onrechte het bestaan van een ronde kerk is afgeleid.

Van dit gotische koor is helaas niets bewaard gebleven. Tot zover het één en ander over kerk en toren. In het jaar 1536 is Bedum getroffen door één van de terreurtochten van Meindert van den Ham. Deze Meindert was bendehoofd van de hertog van Gelre. Zijn bijnaam was "Schoppenkoning", omdat hij het landvolk dwong met hun schoppen op te komen om de stad Appingedam te versterken in 1536. De stad Groningen riep de hulp in van keizer Karel V, die zijn aanvoerder Georg of Joris Schenk van Toutenburg stuurde. Deze nam Meindert gevangen en bracht hem naar Vilvoorde bij Brussel. Het is vrijwel zeker dat deze Meindert afkomstig was uit het hovelingsgeslacht in Den Ham bij Loppersum. Hij was avonturier in Gelderse dienst. In 1533 stond hij aan het hoofd van een 2000 koppige bend. In 1536 moest hij de stad Groningen innemen. Koevorden had hij reeds in zijn macht. Hij stroopte en plunderde tot de poorten van de stad. De Ommelanden hadden verschrikkelijk te lijden onder deze roof- en plundertochten. Plaatsen als Ten Post, Tjamsweer, Jukwerd, Solwerd en Oosterwijtwerd werden in puin gelegd. Ook Bedum moest er aan geloven. Het hele dorp werd platgebrand.

Terugkomende van de Stad viel Meindert het leger van Schenk van Toutenburg aan. De slag vond plaats te Wittewierum, Meindert leed echter een grote nederlaag en daarop nam Schenk Appingedam in. In 1543 was Meindert in 't leger van Amersfoort in en Meindert werd er bevelhebber.

Borgen

Ook Bedum heeft zijn borgen gekend, althans in de directe omgeving. Nog altijd leven de namen van de vroegere beroemde geslachten voort, te weten: Alma, Folkerda, Schultinga en Thedema.

ALMA — Deze voormalige borg lag bij Noordwolde. In 1498 werd ridder Redmer Alma in Groningen aangesteld als één der bevelhebbers tegen Albrecht van Saksen. De borg Alma werd gesloopt rond het jaar 1700.

FOLKERDA — De borg Folkerda was een kleine borg. Het was gelegen tussen de borgen Alma en Thedema. Ook deze borg is gesloopt in dezelfde tijd als de borg Alma.

Water en bruggen karakteriseren het huidige Bedum. Een plaats met een groot verleden, herkenbaar aan de Nederlandse toren van "Pisa"

plichtige van graaf Rennenberg in 1580. Hij was ook lid van de zgn. Hoofdmannenkamer. In 1779 werd Thedema weer een boerderij.

SCHULTINGA — Deze borg lag op die plaats, wat we tegenwoordig nog de buurt Ter Laan noemen. Het lag trouwens iets ten zuiden van Ter Laan. In het jaar 1735 is deze voormalige borg gesloopt. Het enigste wat er in de buurtschap is overgebleven, is het oude kerkhof.

THEDEMA — Deze borg lag aan de Wolddijk te Noordwolde. Abel Thedema was lid van de Staten der Ommelanden en behoorde tot de gevangenen in de Stad, die op 1 november 1577 daar gevangene werden gezet. Hij zat in het zgn. Maagdenklooster en heeft zich in 1578 opgehangen. Johan Thedema werd in 1594 gevangene gezet in de Stad; hij werd beschouwd als een spaansgezinde mede-

De singels en de grachten zijn nog altijd de stille getuigen van de vroeger statie van de borgheren van bovengenoemde borgen.

Met alle andere boerderijen liggen ze hier rustig temidden van de groene weiden. Deze groenlanden zijn typerend voor de onmiddellijke omgeving van Bedum. De zware zee-klei leent zich nml. beter voor weide dan voor akkerbouw. Het gebied rond Bedum vormt een onderdeel van de uitgestrekte groengordel rond de stad Groningen.

Wanneer we Bedum en omgeving weer verlaten, worden we weer getroffen door dit wijde landschap: Achter ons het forse en langgerekte silhouet van de stad, waarvan de schoorstenen van de nieuwe Hunze-centrale domineren. Rondom ons het karakteristieke vergezicht van dorps-torens en opgaande geboorte van de boerenerven. Steeds blijft er in ons die innerlijke drang om van toren naar toren en van dorp naar dorp te rijden. Om dan even te stoppen en geïnteresseerd rond te kijken. Zo kunnen we genieten van dit land Het Hoogeland.

Evenals het vorig jaar zal ook dit jaar onze vervolgserie over oud-groninger kerken en de historie rondom deze kerken worden onderbroken. In de maand september van dit jaar hopen wij wederom met deze serie bij u terug te komen. Wij kunnen nu reeds verklappen, dat u o.a. de geschiedenis en de kerk van Kloosterburen en Winsum kunt verwachten. Rest ons nog u een prettige vakantie toe te wensen, dit mede namens de schrijver en de fotograaf van de langzamerhand bijzonder in trek zijnde artikelen.

Redaktie O.C.